

Nr 53.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående avstående till Eskilstuna stad av kronan eventuellt tillkommande rätt till visst område av den så kallade Västermarken; given Stockholms slott den 26 februari 1915.

Med åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att kronan må till Eskilstuna stad utan vederlag avstå den rätt, kronan kan äga till det område om 32 hektar 40 ar 60 kvadratmeter av den på västra sidan om Eskilstunaån belägna så kallade Västermarken, som avfattats å en i statsrådsprotokollet omförmäld, av förste lantmätaren Axel W. Lodén år 1890 upprättad karta.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Axel Vennersten.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari
1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern **HAMMARSKJÖLD**,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **WALLENBERG**,
Statsråden: **VON SYDOW**,
friherre **BECK-FRIIS**,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Vennersten anförde:

Med underdånig skrivelse den 7 oktober 1911 har magistraten i Eskilstuna till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län överlämnat och till bifall förordat en av stadsfullmäktige i Eskilstuna gjord underdånig ansökning, som i huvudsak innehöll följande.

Stadsfullmäktiges i Eskilstuna ansökning.

Allt sedan Eskilstuna fristads grundande och även dessförinnan hade den på västra sidan om Eskilstunaån invid den gamla stadsgränsen belägna så kallade Västermarken innehafts av Eskilstuna stad och Karl Gustavs stads manufakturverk samt delvis varit upplåten till bostäder för stadens båtsmän och delvis nyttjats av fristadens smeder. Någon i

behåll varande urkund angående denna marks upplåtande funnes visserligen ej, men torde upplåtelsen sammanhänga med Konung Karl IX:s donation till staden år 1606, genom vilken bestämdes, att en hantverksstad skulle byggas vid Eskilstuna och därtill, bland annat, upplåtas några bondgårdar med åker och äng. I uppkommen jordtvist mellan ägarna till ovannämnda manufakturverk, brukspatronerna Anders och Isac Rothoff, samt Eskilstuna stad träffades efter ärendets hänskjutande år 1756 till riksens ständer en förlikning, som rörande Västermarken innehöll följande bestämelse: »Beträffande Wäster utmarken, som gränsar intill Nygården, så kommer densamma hädanefter som hittills att nyttjas så väl av Carl Gustavs stads Manufakturverk som Eskilstuna stad samfällt; dock förbehålles Staden de å samma utmark allaredan gjorda uppodlingar och Intagor, vilka likväl intet få utvidgas eller göras varken flera och större än de nu för tiden äro.» Denna förlikning fastställdes av Kungl. Maj:t den 20 oktober 1756, varvid anfördes, bland annat, följande. »Nu som parterne denna förlikning å ömse sidor ärkänt, samt förklarar att de densamma otvunge av fri vilja och välbetänkt mod ingångit, slutit och belovat; och Riksens ständer densamma till Nådigt stadfästelse anmält; Så emedan Vi finne det varken Vår och Kronans rätt därigenom kan ske för när, ej heller förlikningen, så vitterligt vara kan länder till den tredjes mehn och förfång, utan att saken är av den beskaffenhet att förlikning därutiinnan är tillätelig; för den skull wele vi härmed berörde förlikning till parternas rättelse och efterlevnad å ömse sidor i nåder gilla och fastställa.» Genom nådigt brev den 16 april 1771 lades till staden Eskilstuna att med den förenas »till en samfald fristad för arbetare uti järn- och stålmanufakturen samt varjehanda andra metallförädlingar» Karl Gustavs stads manufakturverks ägor med verkstäder och tillhörigheter, som Kungl. Maj:t i skrivelse samma dag bemyndigat Bergs- och Kommerce-Kollegium att av Manufakturverkets ägare inköpa för en köpeskillning av 120,000 daler kopparmynt, vartill pengar skulle tagas från den under jernkontorets disposition lämnade extra licens fonden. Detta köp omfattade samtliga det ursprungliga manufakturverkets ägor med undantag av ett litet område omkring vattenfallet, som kronan sedermera eller år 1812 förvärvade för anläggande av Carl Gustavs stads gevärsfaktori. Genom införlivningen av dessa manufakturverkets ägor förvärvade Eskilstuna stad alltså nämnda verks rätt till Västermarken. Sedan under åren 1813 och 1824 dåvarande ägarne av hemmanet Fors hos Kungl. Maj:ts befallningshavande anhållit att få skatteköpa »så mycket av den uti Forss socken belägna Västermarken, som icke av någon viss enskild person innehades», vilken an-

sökning emellertid blev av åtskilliga bestridd, lät Kungl. Maj:t och kronan till Väster-Rekarne häradsrätt instämma såväl Eskilstuna stad och fristad som ock Karl Gustavs stads manufakturverk jämte flera enskilda personer med yrkande om förpliktande för dem att styrka deras förmenta ägande- och dispositionsrätt till lägenheter å Västermarken. Detta mål, vari beslut meddelades av häradsrätten den 6 december 1828 och av Södermanlands lagmansrätt den 19 juni 1829, avgjordes den 28 oktober 1830 av Svea hovrätt genom dom, som av Kungl. Maj:t fastställdes den 25 september 1834; och anförde därvid hovrätten, bland annat följande. Ehuru äganderätt icke omförmäldes i 1756 års förening, likväl och som den staden och manufakturverket därigenom förbehållna rättighet att marken begagna icke blivit till någon viss tid inskränkt samt Kungl. Maj:t, oaktat sådan obegränsad besittningsrätt till Västermarken vore staden och manufakturverket genom föreningen förbehållen, icke desto mindre i den nådiga fastställelsen förklarat sig finna kronans rätt därigenom icke kunna för när ske, prövade hovrätten på detta och övriga anförda skäl lika med lagmansrätten rättvist förklara Eskilstuna stads och fristads innevånare jämte deras medparter icke kunna på grund av det å kronans vägnar då väckta påstående förpliktas att vidare än som skett styrka deras rätt till lägenheter å Västermarken. I en därefter under år 1835 uttagen stämning å staden framställde ägaren av Fors hemman och Tunafors bruk yrkande om skifte å Västermarken. Denna rättegång nedlades emellertid genom en följande år träffad förlikning av innehåll att bruket skulle äga att å marken begagna bete, torv- och grustäkt gemensamt eller i likhet med staden, dock utan att hinder lades för stadens disposition av samma mark. Emellertid avsåde sig brukets ägare den 1 augusti 1864 all slags dispositions- och nyttjanderätt till Västermarken, varefter och sedan bruket år 1873 försålts till Eskilstuna järnmanufakturaktiebolag i köpekontraktet uttryckligen stadgades, att med köpet icke skulle följa någon rätt till Västermarken. — Av det sålunda anförda framginge, att om än någon full äganderätt för staden till Västermarken icke tydligen kunde påvisas, *obegränsad* besittningsrätt till densamma dock tillerkänts staden, vilken sålunda, frigjord från alla främmande anspråk å Västermarken, genom en den 4 november 1890 börjad och den 12 i samma månad avslutad samt därefter vederbörligen fastställd lantmäteriförrättning fått sin andel i nämnda utmark bestämd till 32 hektar 40 ar 60 kvadratmeter, därav 6 hektar 52 ar 80 kvadratmeter utgjorde åker m. m., 25 hektar 18 ar 50 kvadratmeter betesmark och 69 ar 30 kvadratmeter impediment, vilket område till sina gränser utmärkts å en i kopia ansökningen bilagd av förste

lantmätaren Axel W. Lodén i sammanhang med förenämnda lantmäteriförrättning upprättad karta.

Med åberopande av 1756 års av Kungl. Maj:t fastställda förlikning ävensom av Kungl. Maj:ts ovannämnda år 1834 meddelade dom sökte Eskilstuna stad år 1891 vid Väster- och Öster-Rekarne härads tingslags häradsrätt lagfart å stadens andel i Västermarken, men beslöt häradsrätten, då staden icke visat laga åtkomst för förre ägarne till ifrågasvarande mark, förklara ansökningen vilande, varjämte staden ålades jämlikt § 10 i förordningen angående lagfart å fast egendom kungöra detta rättens beslut. Sedan därefter ärendet år 1902 vid häradsrätten fullföljts, meddelade rätten den 13 december samma år följande utslag:

»Enär Eskilstuna stad på den i ärendet åberopade förlikningen av den 19 juni 1756, som den 20 oktober samma år vunnit nådig fastställelse, icke kan grunda någon äganderätt till lägenheten Västermarken samt någon annan fångeshandling icke blivit i ärendet företedd, varder ansökningen av häradsrätten avslagen.»

De besvär, som staden därefter såväl hos hovrätten som ock hos Kungl. Maj:t anført över berörda utslag, hade icke föranlett ändring i detsamma.

Genom Västermarkens intagande i den av Kungl. Maj:t den 27 november 1896 för Nyfors samhälle fastställda stadsplanen, som med av Kungl. Maj:t den 5 november 1909 fastställda ändringar nu vore gällande, hade stora olägenheter på grund av omförmälda tvistiga äganderättsförhållanden för såväl staden som enskilda uppstått, särskilt genom den i lagen angående stadsplan och tomtindelning den 31 augusti 1907 meddelade föreskriften att å område, som enligt gällande tomtindelning utgjorde en tomt, men varav särskilda delar vore i olika ägares hand, nybyggnad ej finge äga rum. I flere kvarter ingingo nämligen såväl delar av den av staden disponerade Västermarken som ock av enskilda personer med full äganderätt tillhörig mark, och kunde flere av dessa kvarter icke indelas i lämpliga tomter på annat sätt än att i vissa tomter komme att ingå delar såväl av enskild mark som ock av stadens Västermark, vilka senare delar ej kunde med äganderätt förvärvas, och varigenom alltså byggnads uppförande därstädes omöjliggjordes för den enskilde markägaren. Enligt samma lag torde icke ens staden i saknad av lagfart kunna erhålla vederbörligt tillstånd att å Västermarken för eget bruk uppföra byggnader. Då staden sålunda ägde obestridd och obegränsad nyttjanderätt till ifrågasvarande delar av Västermarken, men under nuvarande förhållanden icke kunde tillgodogöra sig denna nyttjanderätt, och dessutom enskilda lede inskränkning i nyttjanderätten till sina

ägande tomtdelar, samt därtill komme att staten icke kunde hava någon nytta av sin ifrågasatta äganderätt till Västermarken, utan snarare torde hava fördel av att förhållandena ordnades så, att stadsdelen kunde bebyggas och därigenom bliva mera skattegivande, hemställde stadsfullmäktige, det Kungl. Maj:t täcktes medgiva Eskilstuna stad att med sådan rätt förvärva ifrågavarande av staden nu disponerade områden av Västermarken om 32 hektar 40 ar 60 kvadratmeter, — varav enligt nu gällande stadsplan 11 hektar 9 ar utlagts till gator och öppna platser — att det för staden bleve möjligt att därstädes försälja och med tomträtt upplåta tomter.

Sedan härefter Kungl. Maj:ts befallningshavande anmodat magistraten att från stadsfullmäktige infordra ej mindre upplysning, huruvida Västermarkens gränser, sådana de å den i ärendet åberopade, av förste lantmätaren Lodén år 1890 upprättade karta funnes utmärkta, blivit i behörig ordning fastställda, än även redogörelse över huru och med vilken rätt Västermarken av dess innehavare nyttjades, har magistraten med skrivelse den 30 december 1911 överlämnat ett av drätselkammaren i Eskilstuna å stadens vägnar avgivet och av flere bilagor åtföljt yttrande i berörda hänseenden ävensom särskilda till Kungl. Maj:ts befallningshavande ställda skrifter, däri ett stort antal personer, som av staden arrenderade lotter och andra områden å Västermarken, förklarar sig icke hava något att erinra mot bifall till stadens ifrågavarande ansökning. I sitt berörda yttrande anförde drätselkammaren, bland annat, att enligt den åberopade kartan åtecknat bevis hade den av förste lantmätaren Lodén verkställda utstakning av rågångarna vunnit laga kraft, vilket jämväl framginge av utdraget av Väster- och Öster-Rekarne häradsrätts lagfartsprotokoll den 6 oktober 1891, som i avskrift bifogats stadsfullmäktiges framställning i ärendet. Beträffande utnyttjandet av Västermarken hänvisade drätselkammaren till en dess yttrande bilagd förteckning över av Eskilstuna stad utarrenderade byggnadsplatser, s. k. lotter, samt de mindre områden, som upplåtits på kort tid till trädgårdstäppor, upplagsplatser o. d. Med undantag av ovannämnda områden samt de platser, som upptoges av staden tillhöriga vattenledningstorn samt stall och andra byggnader för renhållningsverket, låge hela Västermarken utan all användning.

Med upplysning att den i ärendet omförmälda lägenheten Västermarken, som vore belägen inom den med Eskilstuna stad numera förenade Fors socken, icke funnes i kronans jordebok upptagen, anmodade

Kungl. Maj:ts befallningshavande härefter förste lantmätaren Gustaf Indebetou att efter noggrann undersökning meddela alla de upplysningar angående sagda lägenhet, som kunde finnas i provinslantmäterikontoret att tillgå och som på bedömande av den nu föreliggande frågan kunde äga något inflytande.

I sitt med anledning härav avgivna yttrande anförde förste lantmätaren, bland annat, följande. Genom Konung Karl X Gustavs brev av år 1658 och 1659 vore till Eskilstuna stad donerade eller anslagne »några Eskilstuna innevänares samt Prästebordets åkrar och ängar». Å 1647 års »karta över Eskilstuna stads och Prästegårds ägor» angäves, vilka ägoområden, som vid denna tid tillhörde staden och prästgården. Ibland dessa ägor funnes Västermarken icke intagen. Västermarken kunde på grund härav icke med fog anses vara inbegripen uti de ägor, som av Konung Karl X Gustav »till tomter, kryddgårdar och annat utrymme» Eskilstuna stad tillägnats. Av åberopade lantmäterihandlingar och kartor framginge däremot med tillräcklig tydlighet, att Västermarken utgjorde del av en utmark, varå dels vissa lägenheter till odling intagits och dels viss nyttjanderätt åt olika intressenter upplåtits. Å en del av de områden därav, varå odlingar upptagits, hade under tidernas lopp sedermera äganderätt och lagfart av enskilda personer förvärvats, och en del av dessa områden hade i laga ordning efter skedd avrösning blivit skattlagda. Av föreliggande utredning syntes vidare framgå, att ifrågavarande utmark vore en kronoutmark och att nuvarande Västermarken således måste anses vara av samma natur; att Kungl. Maj:t och kronan aldrig avhänt sig utan tvärtom alltid hävdats sin äganderätt till Västermarken och vid intet tillfälle Eskilstuna stad eller någon annan enskild kunnat styrka sig äga bättre sådan rätt därtill än Kungl. Maj:t och kronan. Denna utmark funnes icke i jordeboken angiven, men torde närmast vara att hänföra till sådana ägor, som Konung Gustav Wasa uti 1542 års plakat avsett med förklaringen, att »sådana ägor, som obbyggde liggie, höre Gud, Oss och Sveriges Crone til». På Västermarken hade, såsom förut framhållits och av samtliga lantmäterihandlingar inhämtats, viss nyttjanderätt (betesrätt och möjligen rätt till torv- och grustäkt) blivit upplåten till enskilda. Dessa nyttjanderättsinnehavare vore enligt samma handlingar Eskilstuna stad, Karl Gustavs stads manufakturverk, Tunafors bruks ägare och Fors prästboställe. Numera hade emellertid såsom av handlingarna framginge Eskilstuna stad jämväl förvärvat sig den nyttjanderätt, som innehafts av såväl Karl Gustavs stads manufakturverk som Tunafors bruks ägare. Såsom

*Förste lant-
mätaren
Gustaf
Indebetou.*

nyttjanderättsinnehavare förutom Eskilstuna stad skulle följaktligen endast kvarstå Fors prästboställe. På grund härav ansåge förste lantmätaren, att äganderätten till Västermarken, sådan den å 1890 års karta finnes utmärkt, tillkomme Kungl. Maj:t och kronan, under det att viss nyttjanderätt till densamma innehades av såväl Eskilstuna stad som ock Fors prästboställe Tuna.

Med anledning av vad förste lantmätaren sålunda anført har Kungl. Maj:ts befallningshavande genom magistraten i Eskilstuna låtit inhämta yttranden i ärendet av innehavaren av Fors kyrkoherdeboställe kontraktsprosten Albert Sjöholm samt av Eskilstuna, Klosters och Fors församlingar å gemensam kyrkostämma ävensom av stadsfullmäktige, därvid kontraktsprosten tillkännagivit, att då frågan icke gällde tvenne så kallade torp å Västermarken, vilka tillhörde Fors pastorsboställe, och den övriga delen av Västermarken, vartill möjligen fordomtima dispositionsrätt varit överlåten åt pastor i Fors, icke blivit begagnad eller utnyttjad och i allt fall vore så gott som värdelös, kontraktsprosten för sin del icke hade något att invända mot bifall till ifrågavarande ansökning.

Även kyrkostämman, som förmålt sig instämma i ett av vederbörande kyrkoråd avgivit yttrande i ämnet, har förklarat, att från dess sida intet hinder mötte för bifall till ansökningen; varande av kyrkorådet i dess berörda yttrande anført, bland annat, att den betesmark, som å nu ifrågavarande områden blivit upplåten till Fors pastorsboställe, vederligen i mannaminne icke blivit begagnad och kunde i framtiden så mycket mindre komma bostället till godo som en stor del av dess mark blivit exproprierad och de för jordbruket erforderliga byggnaderna såsom obehövlige blivit enligt nådigt tillstånd borttagna; och vore denna mark i övrigt av ringa värde.

*Stadsfull-
mäktige
i Eskilstuna.*

Stadsfullmäktige hava, med avseende å vad förste lantmätaren Indebetou yttrat, i skrivelse till Kungl. Maj:ts befallningshavande den 11 april 1912 anført, bland annat, följande.

De av förste lantmätaren åberopade handlingar och kartor syntes till övervägande del äga betydelse endast i fråga om uppdragandet av gränsen mellan stadens och landets jurisdiktion; och i alla händelser torde av denna utredning icke hava framkommit något, som kunde anses vederlägga vad stadsfullmäktige i sin ansökning i ärendet andragit. Förste lantmätarens påstående, att jämväl Fors prästboställe Tuna skulle äga nyttjanderätt till Västermarken, kunde stadsfullmäktige icke finna väl

grundat. I den mellan staden samt ägarna till Karl Gustavs stads manufakturverk år 1756 träffade och av Kungl Maj:t efter anmälan av riksens ständer fastställda förlikning nämndes icke Fors prästboställe; och torde denna omständighet med tillräcklig tydlighet påvisa, att bostället vid denna tidpunkt varken ägde eller påstått sig äga någon rätt till Västermarken. Först vid den lantmäteriförrättning, som följde på 1756 års förlikning, omnämndes av bostället framställt anspråk på nyttjanderätt till Västermarken; och funnes jämväl i kartbeskrivningen bostället upptaget såsom innehavare av sådan nyttjanderätt; dock torde denna lantmätarens åtgärd, som syntes föranledd av blott påstående från boställshavarens sida, icke för bostället kunna konstituera någon rätt till Västermarken, särskilt som denna förrättning icke torde hava blivit vederbörligen fastställd och högsta domstolen genom dom den 29 augusti 1816 i likhet med samtliga underrätter fränkämt 1757 års karta allt laga vitsord.

För övrigt hade nu såväl boställsinnehavaren som kyrkostämman med Eskilstuna, Kloster och Fors församlingar förklarat sig icke hava något att erinra mot bifall till oftanämnda underdåniga ansökan.

Förste lantmätaren avslutade sitt yttrande med påståendet, att enligt hans mening innehade Kungl. Maj:t och kronan äganderätten, medan viss nyttjanderätt (betesrätt och möjligen rätt till torv och grustäkt) innehades såväl av Eskilstuna stad som Fors prästboställe Tuna.

Vad först äganderätten beträffade så måste det väl fortfarande vara obestyrkt, hur det därmed förhölle sig. Angående däremot stadens nyttjanderätt så innehölle 1756 års förlikning endast, att staden jämte manufakturverket fortfarande såsom dittills ägde nyttja Väster utmarken. Någon begränsning av nyttjanderätten omtalades där icke. Stadsfullmäktige åberopade sig vidare på Svea hovrätts den 28 oktober 1830 givna, av Kungl. Maj:t den 25 september 1834 fastställda dom.

Dessa domar, som redan i ansöknings åberopats, och betydelsen av desamma syntes förste lantmätaren helt hava förbisett, då han ville göra gällande, att staden skulle innehava endast en så betydligt inskränkt nyttjanderätt som betesrätt (och möjligen rätt till torv- och grustäkt). Att gamla lantmäteriförrättningar särskilt omnämnde betesrätten, torde väl bero därpå, att marken då endast eller i huvudsak brukades till bete; och hemställde på anförda skäl stadsfullmäktige, som ansåge, att Eskilstuna stad numera ensam vore innehavare av ständig och obegränsad nyttjanderätt till Västermarken, att avseende ej måtte fästas vid vad förste lantmätaren däremot i sitt utlåtande anført.

Sedan Kungl. Maj:ts befallningshavande därefter genom magistraten infordrat stadsfullmäktiges i Eskilstuna yttrande, huruvida och med vilket

belopp staden skulle vara villig tillösa sig kronans rätt till Västermarken, hava stadsfullmäktige i skrivelse den 13 juni 1912 anfört följande:

»Kungl. Maj:t och kronan har från första början upplåtit utmarken Västermarken till staden att användas till dess nytta; och torde den enda olikhet mellan denna och annan av kronan till staden upplåten jord varit den, att beträffande Västermarken icke vid upplåtelsen stipulerats, att densamma skulle upplåtas till tomter för bebyggande.

Den rätt kronan möjligen kan äga till Västermarken torde enligt stadsfullmäktiges förmenande för kronan hava ringa eller intet värde, då genom den rättegång mot staden, vilken förut i ärendet åberopats, det fastslagits, att en obegränsad besittningsrätt till Västermarken blivit förbehållen staden och manufakturverket, vars rätt dock senare övergått på staden.

Enligt vad stadsfullmäktige redan i sin ansökan framhållit komme det alltid för staten bliva fördelaktigt, att förhållandena så ordnades, att stadsdelen kunde bebyggas och därigenom bliva mera skattegivande. För egen del kan ej staden räkna på någon nämnvärd vinst på försäljning av tomter å Västermarken, alldenstund tomtprierna här äro synnerligen låga, och kostnaderna för ordnande av gator samt framdragande av vatten och avloppsledningar i denna oländiga stenbundna mark däremot komme att bliva högst betydande.

Med anledning härav hava stadsfullmäktige tänkt sig att kronan utan ersättning skulle överlåta sin rätt å staden.

Skulle emellertid Kungl. Maj:t anse, att något pris borde sättas på kronans rätt till Västermarken, hemställa stadsfullmäktige att i sinom tid däröver få avgiva underdånigt yttrande.»

*Kungl. Maj:ts
befallnings-
havande i
Söderman-
lands län.*

Med underdånig skrivelse den 26 juli 1912 har Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län till Kungl. Maj:t överlämnat de inkomna handlingarna i ärendet och därvid anfört, bland annat, följande.

Lägenheten Västermarken, som icke funnes i kronans jordebok antecknad, syntes utgöra en del av en fordom invid Eskilstuna stad belägen kronoutmark. Av denna utmark eller allmänning hade under tidernas lopp delar tillagts angränsande kronohemman; en del hade av enskilde uppodlats, därå lagfart erhållits, medan den återstående delen av utmarken, den nuvarande Västermarken, hade kommit att åt kronan odisponerad bibehållas. Att Västermarken aldrig blivit kronan frånhänd utan förblivit i dess ägo, torde med all tydlighet framgå av den av förste lantmätaren förebragta utredningen. Och kronan hade vidare vid de tvister, som förevarit rörande Västermarken, alltid med framgång

hävdat sin äganderätt därtill. Samtliga parter och domstolar syntes även städe hava utgått från att kronans äganderätt till Västermarken varit att anse såsom ostridig. Av ålder torde däremot en viss nyttjanderätt hava åvilat Västermarken. Denna nyttjanderätt omtalades i handlingarna första gången i den av Kungl. Maj:t den 20 oktober 1756 fastställda förening mellan Eskilstuna stad och brukspatronerna Rothoff. I föreningen sades, beträffande Västermarken, att den hädanefter som hittills komme att nyttjas samfällt av parterna. Avgörande för frågan om innehållet av nyttjanderätten skulle då vara, huru Västermarken vid tiden för denna förening av parterna nyttjades. Några upplysningar därutinnan kunde dock icke hämtas av föreliggande utredning. Däremot omtalades vid upprepade tillfällen efter 1756 års förening denna nyttjanderätt såsom en betesrätt. Stadsfullmäktige ansåge Eskilstuna stad numera vara ensam innehavare av denna nyttjanderätt. Någon tvekan torde dock råda, huruvida icke även Fors prästboställe hade del i densamma. Vid lantmåteriförrättningar å Västermarken åren 1757, 1811 och 1850 samt i Kungl. Maj:ts dom den 17 april 1855 och ett av Kungl. Maj:ts befallningshavande den 15 maj 1850 meddelat förordnande angåves nämligen betesrätten till Västermarken även tillkomma nämnda boställe. Att Fors prästboställe i 1756 års förening icke omnämndes, torde icke hava någon betydelse i berörda hänseende, då ju denna förening avsåge att reglera rättsförhållandena allenast mellan Eskilstuna stad och brukspatronerna Rothoff. Av ifrågavarande område vore 4 hektar 15 ar 2 kvadratmeter av staden utarrenderade till enskilda, varjämte staden tagit mark i anspråk för uppförande av vattenledningstorn samt för stadens renhållningsverk erforderliga byggnader. Återstående delen av Västermarken vore odisponerad. Av handlingarna inhämtades slutligen, att de å Västermarken rådande ägande- och nyttjanderättsförhållanden syntes för Eskilstuna stad och enskilda medföra högst väsentliga olägenheter. Genom Västermarkens intagande i stadsplanen skulle nämligen hinder i vissa fall möta för bebyggande av staden eller enskilda tillhöriga, å Västermarken liggande tomter. På grund av vad sålunda anförts och då genom Västermarkens upplåtande till staden ovan anmärkta hinder skulle undanröjas samt Västermarkens bibehållande för kronan icke syntes vara erforderligt, tillstyrkte Kungl. Maj:ts befallningshavande bifall till ifrågavarande ansökning så till vida, att Eskilstuna stad berättigades att mot lösen, som borde bestämmas i den ordning gällande expropriationslag föreskrive, med äganderätt förvärva lägenheten Västermarken, sådan den å 1890 års av förste lantmätaren Lodén upprättade karta funnes till läge och gränser utmärkt.

Kammarkollegium, som genom nådig remiss den 3 augusti 1912 fått sig anbefallt att avgiva utlåtande i ärendet, har efter inhämtande av yttranden av kammararkivet och lantmäteristyrelsen den 7 augusti 1913 avgivit dylikt utlåtande.

Lantmäteri-
styrelsen.

Lantmäteristyrelsen har i sitt berörda yttrande efter framläggande av en omfattande utredning i ämnet jämte erinran därom, att genom nådigt brev den 3 augusti 1906 förordnats, att Klosters och Fors socknar jämte det å Västermarken anlagda Nyfors municipalsamhälle skulle med 1907 års ingång i kommunalt, administrativt och judiciellt hänseende förenas med Eskilstuna stad, vidare anfört följande. Av nämnda utredning torde få anses ådagalagt, att Västermarken ursprungligen utgjort utmark till de gamla från Eskilstuna kloster till kronan indragna och under åren 1606—1608 till Eskilstuna stad upplåtna hemmanet Fårkätte jämte torpen Nibble och Blaxtorp ävensom möjligen till Fors gamla prästbord, samt att äganderätten till Västermarken tillkommit Eskilstuna stad huvudsakligen genom nyssnämnda upplåtelse, men i fråga om prästbordets andel i marken, därest till densamma hört sådan andel, genom 1658 och 1659 års upplåtelse av staten för anläggning av Karl Gustavs stad. Att ursprungliga upplåtelsen under något av åren 1606—1608 av Fårkätte, Nibble och Blaxtorp med till dem lydande utmark eller Västermarken under århundraden ej varit fullt känd, kunde hava berott på att någon urkund angående denna upplåtelse ej anträffats och säker uppgift om densamma sålunda svårligen kunnat erhållas annat än ur anteckningar i de gamla jordeböckerna från förra delen av 1600-talet.

Genom 1658 och 1659 års nådiga brev hade Fors gamla prästbord avträtt sin eventuellt förut ägda andel i Västermarken till Eskilstuna gamla stad tillika med alla sina förut innehavda ägor, med undantag endast av 4 tunnland åker vid ån omkring nuvarande länslasarettets område. Det faktum, att prästbordet sedermera det oaktat fått behålla vissa av sina gamla åkrar med mera väster om kyrkan dels inom och dels utom den 1658 fastställda stadsplanen för Karl Gustavs stad, torde, vare sig detta skett på grund av någon överenskommelse mellan vederbörande eller till följd av vägran från prästbordets innehavare att avträda jorden eller av annan anledning, i och för sig icke medföra äganderätt till detta område för prästbordet, såvitt icke någon handling innebärande sådan rätt skulle kunna uppvisas. Möjligt vore dock, att prästbordet kunde göra anspråk på ifrågavarande mark på grund av urminnes hävd. Sådant anspråk torde dock näppeligen kunna godkännas åtminstone beträffande den del av samma mark, som otvetydbart fölle

inom 1658 års fastställda stadsplan, enär Kungl. Maj:ts uttryckligen förklarar, att denna mark skulle av prästbordet avträdas till den nya stadens bildande. Att under tidernas lopp en mängd intagor gjorts å Västermarken och innehavarna av de till arealen betydligaste av dem till och med kunnat förskaffa sig äganderätt därtill mot stadens bestridande, hade säkerligen berott huvudsakligen på ovan antydda omständighet, att tillgång till handlingar rörande 1606—1608 års upplåtelse till staden saknats, så att man vid avgörandet av uppkomna tvister om äganderätten till Västermarken i allmänhet ej gått längre tillbaka än till de, i jämförelse med de nyssnämnda, mindre upplåtelse av jord till staden, som skedde under åren 1658 och 1659 av konung Karl X Gustav. Men även hade åtkomsten av äganderätt till intagor inom Västermarken från början varit en följd av oriktiga uppgifter. Såsom ovan visats förekommo nämligen i början av 1600-talet eller vid den tid, Färkätte, Nibble och Blaxtorp med den till dem hörande utmarken Västermarken först upplätos till Eskilstuna gamla stad, icke några intagor å Västermarken. 1646 års karta över Eskilstuna stads dåvarande inägor väster om ån jämförd med jordeböckerna utvisade, att torpet Grindstugan, som först upptogs i 1648 års jordebok, då nyligen upptagits på stadens ägor, det vill säga på oodlad mark och utmark (= Västermarken) till Färkätte, Nibble och Blaxtorp; och av jordeböcker och kartor framginge, att Spik- och Smedstorpet börjat upptagas under 1620-talet samt Kvarngärdsstugan under 1630-talet. De nu nämnda betydande intagorna å Västermarken nämligen Smeds- och Åtorp, Kvarngärdsstugan och Grindstugan eller Knopstorpet upptogos från början i jordeböckerna under kronotitel och detta uppenbarligen beroende på oriktiga uppgifter om deras läge, vilket ej kontrollerades på stället av lantmätare vid deras upptagande i jordeböckerna, såsom vid skattnöjning av hemman. Enligt anteckningar i jordeböckerna ansåges nämligen alla dessa tre lägenheter vara belägna inom kronohemman, dem de ej tillhört och inom vilkas områden de ej kunde vara belägna. Sålunda innehölle äldre jordeböcker, att Spiksmeds-, Smeds- eller Åtorpet legat på Hovs, Kvarngärdsstugan på Källby och Grindstugan på Gredby kronohemmans ägor. Då dessa lägenheter å tider, som nyss angivits, upptagits inom staden tillhöriga Västermarken, vilken med bestämda rågångar varit från nämnda kronohemman skild, vore berörda uppgifter om deras belägenhet på dessa hemmans ägor uppenbarligen oriktiga och till följd därav även lägenheternas upptagande i jordeböckerna med krononatur. Västermarken hade säkerligen från 1527, då klostret och dess hemman indrogos till kronan, och under nära 100 års tid till upplåtelsen av Färkätte, Nibble

och Blaxtorp 1606—1609 med rätta ansetts såsom krono-, men sedan dessa hemman och torp helt överlätits till staden och till följd därav avförts ur jordeböckerna, vore den till dem lydande marken, varuti Västermarken även inginge, ej längre att anse såsom krono. Emellertid skatteförsålles Grindstugan redan 1666 och hade huvudsakligen nästan allt sedan dess brukats och innehafts av borgare i Eskilstuna, och Åtorpet skatteförsålles 1731 samt hade sedan likasom Kvarngårdsstugan med flera lägenheter ingått i hemmanet Fors vid dess skattläggning. Men den omständigheten att Åtorpet, Kvarngårdsstugan och Grindstugan sålunda i jordeböckerna från början oriktigt upptagits såsom krono hade väsentligen bidragit till, att Västermarken åtminstone under vissa tider ansetts såsom kronan tillhörig och endast med viss nyttjanderätt upplåten till Eskilstuna stad. De till arealen ansevärdare intagorna Kojt- eller Fransovreten, Erik Ols Enkas vret samt Smeds- och Sägervretarna vore väl ej i jordeböckerna särskilt upptagna, men sammanfattades 1812 med de nyssnämnda Åtorpet och Kvarngårdsstugan och skattlades till ett enda hemman, som föreslogs till $\frac{1}{4}$ mantal under namnet Fors. Att detta hemman, som endast vore sammansatt av intagor på stadens Västermark, av vilka de till arealen väsentligaste skett ej långt före skattläggningen, blev skattlagt och särskilt att skattläggningen fastställdes, berodde säkerligen väsentligt på att av de lägenheter, av vilka hemmanet Fors bildades, de två, vilka förut varit i jordeböckerna upptagna, stått under krono titel. Att detta varit oriktigt, undersöktes ej då. Denna skattläggnings tillkomst och fastställelse invercade emellertid därtill, att staden åtminstone å vissa tider och av vissa personer ansågs äga endast nyttjanderätt å Västermarken. Denna uppfattning hade medfört, att även andra ägare av större och något äldre intagor inom Västermarken, såsom av lägenheten Vakten, Eriksdahl, Björkorp eller Forsbomska vreten, Grindstugan med flera, torde hava erhållit äganderätt med lagfart å sina innehavda lägenheter. Men nu påvisade omständigheter rörande de under nära tre århundraden inom Västermarken gjorda intagor syntes ej böra bortskymma det rätta förhållandet, att Eskilstuna stad dock under sagda tid haft och ännu hade äganderätten till Västermarkens område, såvitt ej andra personer under tidernas lopp förvärvat sådan rätt till viss del därav. Men även nyttjanderätten till Västermarken syntes numera åtminstone till huvudsakligaste del tillhöra staden. Tunafors bruks ägare torde väl ej haft någon särskild sådan rätt, men hade likväl såsom nämnts formligen av sagt sig anspråk därpå. Karl Gustavs stads manufakturverks nyttjanderätt inom Västermarken enligt 1756 års förening kunde möjligen ock på sätt ovan antytts eller eljest hava över-

gått på Eskilstuna stad; om så icke skett, syntes samma rätt likväl icke hava tillkommit Kungl. Maj:t och kronan. Ej heller Tuna kyrkoherdeboställe eller Fors prästbord torde äga nyttjanderätt inom Västermarken utom där innehavda lägenheter. Fors prästbord bestode av följande fastigheter: Tuna kyrkoherdeboställe, $\frac{1}{2}$ mantal krono, hemmanet Stenby, 1 mantal krono, torpet Vakten, intaget av Västermarken, torp från Fors hemman, av dess intagor å Västermarken (nordligaste delen av Erik Ols änkas vret). Men därjämte hade till prästbordet länge hävdats vissa åkrar väster om kyrkan inom och utom den för Karl Gustavs stad år 1658 bestämda stadsplanen. Vid avslutandet av 1756 års förening hade Fors prästbord icke därförut ansetts äga nyttjanderätt inom Västermarken, till vilken Fors prästbord måste hava avstått all sin rätt med mera mot vederlag av Stenby hemman. Den omständigheten, att prästbordet eller bostället vid upprättandet av 1757 års karta över Västermarken likasom vid ett eller annat tillfälle senare uti protokoll eller beskrivning över lantmåteriförrättningar till följd av uppgift eller påstående därom av prästbordets innehavare antecknats såsom innehavande dylik rätt inom Västermarken, kunde givetvis icke i och för sig grundlägga sådan rätt.

På grund av vad lantmåteristyrelsen sålunda anfört syntes ej mer än rätt och billigt, att den underdåniga ansökningen bifölles på så sätt, att Eskilstuna stad utan lösen erhöles tydlig och full äganderätt till Västermarken, helst staden egentligen redan förut torde äga sådan rätt, och ett sådant beslut skulle lända såväl det allmänna som enskilda till gagn samt i övrigt bidra till slutligt ernående av det mål, statsmakterna, på sätt förestående utredning visade, under århundraden avsett och eftersträvat, nämligen Eskilstuna stads utveckling, särskilt väster om ån.

För egen del har kammarkollegium anfört följande.

Av handlingarna i ärendet framginge, att olika meningar gjort sig gällande angående naturen av den så kallade Västermarken, i det att förste lantmätaren och Kungl. Maj:ts befallningshavande ansett kronan innehava äganderätt till densamma, medan däremot lantmåteristyrelsen uttalat den åsikt, att Västermarken av Eskilstuna stad innehades med äganderätt och följaktligen ej längre vore att anse såsom krono.

I ärendet torde enligt kollegii mening icke föreligga fullständig utredning i berörda hänseende; och torde för övrigt frågan angående äganderätten till Västermarken icke tillkomma administrativ myndighets prövning och avgörande.

Emellertid syntes sannolika skäl tala för riktigheten av lantmåteristyrelsens antagande, att i förutvarande Fors socken belägna hemmanet

Kammar-
kollegii
utlåtande.

Fårkätte samt torpen Nibble och Blaxtorp upplåtits till Eskilstuna genom Konung Karl IX:s donation, och att Västermarken ursprungligen utgjort utmark till dessa, Eskilstuna kloster ursprungligen tillhörande men år 1527 till kronan indragna egendomar och jämväl möjligen till Fors gamla prästbord.

Då det enligt vad handlingarna gäve vid handen vore av synnerligen stor betydelse för Eskilstuna att kunna disponera över nu ifrågasvarande område av Västermarken på sådant sätt, som i ansökningen närmare angäves, och härför erfordrades, att kronan till staden avstode den rätt, kronan möjligen kunde innehava till samma område, finge kollegium, under framhållande att Fors nuvarande kyrkoherdeboställe icke syntes hava någon rätt till detta område, i underdånighet hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t med anledning av föreliggande ansökning till Eskilstuna stad avstå den rätt, kronan eventuellt kunde innehava till ifrågasvarande område av Västermarken om 32 hektar 40 ar 60 kvadratmeter, sådant detta område blivit å den i ärendet åberopade, av förste lantmätaren Lodén år 1890 upprättade karta avfattat.

Härjämte och då med hänsyn till den rätt, varmed staden för närvarande ostridigt innehade sagda område, kronans eventuella rätt till området måste anses vara av ringa värde för kronan, tilläte kollegium sig tillika i underdånighet hemställa, att det ifrågasatta avståendet av kronans berörda rätt till Västermarken måtte medgivas utan särskild ersättning till kronan.

*Departements-
chefen.*

Såsom kammarkollegium i sitt utlåtande framhållit, torde någon fullständig utredning ej föreligga i fråga om äganderätten till Västermarken. Kronans eventuella rätt till det område av Västermarken, som stadsfullmäktige i Eskilstuna önska få med äganderätt upplåtet till Eskilstuna stad, kan emellertid ej, med hänsyn till den rätt staden för närvarande innehar till området i fråga, anses vara av något större värde för kronan. Däremot är det av största betydelse för Eskilstuna stad, att detta område, som ju numera i såväl kommunalt som administrativt och judiciellt hänseende är förenat med Eskilstuna, tillfaller staden med full äganderätt, så att de olägenheter, som på grund av ifrågasvarande tvistiga äganderättsförhållanden uppstått för staden och enskilda må bli undanröjda. Med hänsyn härtill synes mig, att kronan bör till Eskilstuna stad avstå den rätt, kronan eventuellt kan hava till förevarande område av Västermarken, ävensom att för överlåtelsen ej bör krävas något vederlag.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att kronan må till Eskilstuna stad utan vederlag avstå den rätt, kronan kan äga till det område om 32 hektar 40 ar 60 kvadratmeter av den på västra sidan om Eskilstunaån belägna så kallade Västermarken, som avfattats å meranämnda, av förste lantmätaren Axel W. Lodén år 1890 upprättade karta.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla; och skulle proposition till riksdagen avlätas av den lydelse, bilagan litt. . . . vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnar Schumacher.